

Gruss, P. (ed.). *Perspektivy stárnutí z pohledu psychologie celoživotního vývoje*

Praha: Portál 2009. 224 s.

Z německého originálu *Die Zukunft des Alterns. Die Antwort der Wissenschaft (ein Report der Max-Planck-Gesellschaft)*, München, 2007 přeložila L. Simonová.

Stárnutí se v posledním půlstoletí z lidského umění či neumění stalo vědou. Společnost Maxe Plancka nedávno založila nový institut pro biologii stárnutí, který se má zabývat genetickými programy a vnějšími vlivy, jež rozhodujícím způsobem ovlivňují projevy stáří. Posuzovaná kniha je sborníkem statí od vědeckých pracovníků tohoto institutu a dalších významných odborníků v oborech, které k tématu přispívají svými poznatky. Jako celek má posloužit stejně tak k lepšímu zacházení s vlastním životem jako ke společensky prospěšnější politice vůči stárnutí. Slovy vydavatele: „*Musíme ... porozumět předpokladům zdravého stáří ... a nalézt cesty, jak proces stárnutí ovlivnit žádoucím směrem.*“

Cesty poznání přirozeného a porušeného stárnutí jsou zde narýsovány v řadě oborových úhlů pohledu. Již úvodní kapitola psychologa P. Baltese zdůrazňuje nejen přirozené ubývání tělesných a duševních sil stářím, nýbrž i mohutný nárůst či alespoň setrvalost mnoha kompetencí vhodným přístupem – „*Dobré stáří je výsledkem osobního nasazení a vlastního způsobu života*“ a závěrem shrnuje psychologické podmínky, které k úspěšnému individuálnímu a společenskému vyrovnání se změnami, která stárnutí přináší, přispívají.

Další kapitoly poukazují na spíše nadějně, než chmurné vyhlídky péče o vlastní i cizí stárnutí. G. Kempermann poukazuje na neurologickou přizpůsobivost i stárnoucího mozku, který při vhodném podněcování je schopen nyní nečekaných výkonů. J. W. Vaupel a K. G. von Kistowski sledují demografické trendy v oblasti dlouhověkosti v porovnání s výkonností lidí v různém věku a na základě statistik a výzkumně podložených teorií připomínají potřeby a možnosti prodloužení tzv. produktivního věku ve vazbě na prodloužení průměrného věku života, zvláště péči o lepší využívání schopností, aktivity a tvořivosti vyšších věkových skupin.

A. Baudischová reflektuje evoluční odpovědi na otázku po vývojové podmíněnosti, nutnosti či účelnosti stárnutí živých bytostí vůbec a vztah mezi „stárnutím“ a „dlouhověkostí“ jako odlišnými jevy; přitom poukazuje na další úkoly výzkumů v této oblasti. A. Antebi se při přehledu „modelů stárnutí“ soustřeďuje na nitrodruhové rozdíly v genetické informaci a v molekulární, především humorální měnlivosti zdrojů odlišností v průběhu stárnutí; závěrem vypočítává rozsáhlý soubor otázek, které je na místě zkoumat k lepšímu porozumění vnitřním podmínkám, mechanismům a projevům stárnutí živých bytostí.

Z méně příznivé stránky „stařeckých onemocnění“ přistupuje ke zkoumání příčin chorobných změn ve stáří F. Holsboer. Připomíná, že „*Největším rizikem vzniku onemocnění je věk*“ a probírá pravděpodobné genetické i epigenetické rizikové činitele, které k poruchám tělesného a duševního zdraví ve vyšším věku přispívají; ve stanovení konkrétního „rizikového profilu“ za pomoci genové analýzy a biologických ukazatelů vidí naději k úspěšnějšímu předcházení nemocí spojených

s procesem stárnutí. Protipól tomuto tématu představuje následující kapitola F. Holsboera a Hanse Schölera „Terapie budoucnosti“, v níž autoři hodnotí podle empirických dokladů různé druhy „terapií proti stárnutí“, zacílených geneticky a buněčně-biologicky (zejména kmenovými buňkami), hormonálně a potravně.

Podmínkám úspěšnějšího utváření života ve vyšším věku v prostředí z hlediska výzkumů možností a mezi představovanými novými technologiemi se ve svém příspěvku věnuje Ulman Lindenberger. Poukazuje především na možnosti vynahradit „inteligentními“ technickými prostředky přirozený úbytek kognitivní výkonnosti spojený se stárnutím a podstatně tak podpořit praktickou kompetenci starších lidí, zvažuje však přitom i riziko, že nadužívání této pomoci může vést k rychlejšímu zakrnění tím méně využívaných přirozených zdrojů poznávání a snažení. Proti tomuto rizikovému trendu stojí v další kapitole probírané psychosociální možnosti, příležitosti a demografické skutečnosti v Německu v oblasti vzdělávání a učení ve vyšším věku a s nimi související stále větší rozvolňování vzájemných hranic životních fází učení, práce a života po odchodu do důchodu u části populace.

Právník M. Stolleis v kapitole „Historie a sociální relativita stárnutí“ pohlíží nejprve na otázku konečnosti lidského života z pohledu filozofie a umění s tím, „že *„věda“ představuje pouze malou část toho, čím může člověk jako druh přispět k tématu stárnutí*“. Pak se vrací k vědeckým poznatkům a stručně charakterizuje přístupy k tomuto tématu v historických, v sociálně-politických a v normativně-deontických oborech, se zvláštním ohledem na základní právní úpravy podoby průběhu společensky regulovaných etap a mezníků v lidském životě, které jsou vázány na určitý věk či věkové údobí. Ukazuje, že zvláště údobí stáří *„vyžaduje nové nastavení hranic“* v souvislosti s tím, *„jak se stárnutí v průběhu času mění a jaké důsledky bude mít přibývání starých lidí ve společnosti pro různé politické a hospodářské subsystemy, pro systém sociálního pojištění a pro celou právní oblast“* a poukazuje na to, jak *„I v oblasti norem jsou staré předobrazy základem každé změny.“*

Pod otázkou *„...od generační smlouvy ke generačnímu konfliktu?“* hodnotí sociolog W. Streeck možnosti společenských věd přispět k porozumění a k praktickému řešení nových, často velmi ohrožujících společenských problémů, podmíněných stárnutím populace. Reflektuje vzrůst ekonomické zátěže společnosti péčí o rostoucí podíl její již hospodářsky neproduktivní části („důchodci jako třída“), který může vést k nahrazení sociální generační solidarity mezigeneračním konfliktem ohledně povinností a práv v oblasti ekonomického podporování starých lidí mladšími, a uvažuje o potřebě nového stanovení jejích pravidel. Na druhé straně stojí skutečnost, že v mnoha státech je politická moc z velké části právě v rukou „gerontokracie“ a že myšlenka „sociálního státu“, zajišťujícího životní zdroje všem skupinám občanů, je výrazně politicky – a generačně – konfliktní. Úloha a příspěvky sociálních vědců jsou v tomto ohledu značně rozporné, což naznačené i již uskutečněné hrozby ještě více politicky dramatizuje. Jako jeden z náročných úkolů sociální vědy i společenské morálky proto autor vnímá potřebu *„starší lidi i nadále udržet v síti vztahů morální ekonomie tak, že se nebudou cítit vůči společnosti*

pouze oprávnění, ale i povinováni. Možná k tomu nebude zapotřebí nic víc než opatrné zachovávání a kultivace stávajících vztahů; to však může být v době individualizace a tržní racionality právě nejobtížnější.“

Rozmanitost hledisek, důrazů a stránek, v níž posuzovaná kniha osvětluje úkaz stárnutí v individuálním životě i v životě společenství, je velkým přínosem tohoto sborníku. I specialisté odlišných biologických a sociálních oborů v ní najdou svá témata a navíc se prospěšně poučí o pohledech a otázkách dalších oborů. Spojujícím článkem všech příspěvků je kromě vlastního tématu knihy důraz na výzkumné poznatky a na jejich ke společenské praxi směřující zobecnění. Lze je doporučit jako vynikající studijní podklad odborníkům i studentům všech oborů, které se lidským životem v jeho vývoji zabývají.

Doc. PhDr. Karel Balcar, CSc.
Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Balcar, K. (2010). Perspektivy stárnutí z pohledu psychologie celoživotního vývoje [recenze]. *E-psychologie* [online], 4(1), 63-65 [cit. vložít datum]. Dostupné z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/balcar-rec3.pdf>>.